

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: 2548-0480 (Print)/(Online) 2602-2567

Sayı/Issue 16 • Aralık/December 2024

Sayfa/Page: 336-373

Geliş Tarihi / Received: 14.09.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 18.11.2024

B, Şahap. (2024). Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Dili. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. 9 (16), s. 336-373.

MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİR DİLİ MEHMET AKİF ERSOY'S POETIC LANGUAGE

Prof. Dr. Şahap BULAK*

Siirt Üniversitesi

sahapbulak@gmail.com

Öz

Sadece İstiklal Marşı'nın şairi olarak değil, aynı zamanda şiire getirdiği çeşitli yeniliklerle de Türk şiirinde müstesna bir yere sahip olan Mehmet Akif Ersoy, hemen her şair gibi beğendiği şairleri örnek alarak sanat yolcuğuna çıkmış, özgün bir edebî kimlik kazanınca başta mesnevi nazım şeklini manzum hikâyeye dönüştürmek ve aruz veznini Türkçeye mükemmel bir şekilde uygulamak üzere Türk şiirine birçok yenilik getirmiştir. Yalnız şekli yeniliklerle yetinmeyen şair, dil ve anlatım konusunda da çok önemli yeniliklere imza atmıştır. Bu sebeple kendi dönemi ve sonraki dönemlerde aydın, şair ve araştırmacıların ilgi odağı olmuş, en çok ilgi çeken yönlerinden biri de şiirlerinde kullandığı nevi şahsına münhasır dil olmuştur.

Bu çalışmada şiirlerinde bireysel konulardan ziyade genellikle toplum yaşamını olumsuz etkileyen sosyal sorunları sade, akıcı ve anlaşılır bir dille işleyen Mehmet Akif Ersoy'un şiir dili mercek altına alınmıştır. Bunun için öncelikle şairin şiir dili üzerine yapılan araştırmalar bakış açıları ve mahiyetleri bakımından ele alınmış ve bu araştırmalarda yaşanan temel sorunlar ile şairin farklı dil kullanımlarının sebepleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra sanat yaşamı ve edebî kişiliğinden hareketle şiirlerinde kullandığı dil, sanat yaşamına etkisiyle birlikte ele alınarak bütün yönleriyle değerlendirilmiştir. Ayrıca şairin Tanzimat'tan beri süregelen dilde

*ORCID: orcid.org/0000-0002-6459-3680.

sadeleşme faaliyetlerine bakışı hakkında bilgiler verilmiştir. Böylece şiirlerinde kullandığı dil, bütün yönleriyle ortaya konmaya, bu dilin kendi şiiri ve Türk şiirine katkısı belirlenmeye çalışılmış, dolayısıyla şairin ve şiirinin anlaşılmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dil, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri, Mehmet Akif Ersoy, Şiir Dili.

Abstract

Mehmet Akif Ersoy holds a distinctive position in Turkish poetry, not only as the author of the Independence March but also for the various innovations he introduced to poetry. Like many poets, he began his artistic journey by drawing inspiration from admired predecessors. As he developed a unique literary identity, Ersoy introduced numerous innovations, notably transforming the mathnawi verse form into a narrative poem and skilfully applying the Arabic prosody to Turkish poetry. His contributions were not limited to stylistic innovations; he also made significant advancements in language and expression. Consequently, he became a focal point for intellectuals, poets, and researchers during his time and in subsequent periods. One of the most idiosyncratic aspects of his work is the distinctive language he employed in his poems.

This study examines the language used by Mehmet Akif Ersoy in his poems, which predominantly address social issues affecting societal life rather than personal concerns, employing a straightforward, fluent, and comprehensible style. The study first reviews existing researches on Ersoy's poetry, assessing their perspectives and methodologies, and highlights the fundamental challenges and reasons behind his use of various language forms. Then, based on his artistic career and literary personality, the language used in his poems was evaluated in all its aspects, along with its impact on his artistic development. Additionally, the poet's views on language simplification movements, which began during the Tanzimat period, are discussed in the study. This study aims to reveal all aspects of the language used in his poems, determine its contribution to both his own poetry and Turkish poetry, and enhance the understanding of the poet and his work.

Keywords: Language, Turkish Poetry in the Republican Period, Mehmet Akif Ersoy, Poetry Language.

Giriş

İstanbul'un Fatih semti gibi muhafazakâr bir çevrede, müderris olan babasının dizinin dibinde büyüüp yetişen Mehmet Akif Ersoy, çocukluğundan itibaren hayata çok yönlü bakmayı düstur edinmiş; hayatı gibi, "gerçek" eksenine oturttuğu sanatını da toplumun hizmetine adanmıştır. "Kur'an'a Hitab" adlı ilk şiirini 14 Mart 1895 yılında, Mektep Mecmuasında yayımlayan Mehmet Akif, bu şiirini müteakip dinî ve ahlaki konulu bazı şiirler yazarak bunları "Resimli Gazete"de yayımlamış fakat bu şiirlerini "Safahat"adlı adlı ilk eserine almamıştır. 1897'den II. Meşrutiyet'e kadar herhangi bir şiirini yayımlamayan şair, ilk eserini 1911 yılında "Safahat" adıyla yayımlamıştır. İlk eserinden itibaren kendi hayatı ve çevresinden hareketle halkın gündelik yaşamını realist bir bakış açısıyla dile getirmiş ve çok iyi bir gözlemci olduğunu ortaya koymuştur. 1912 yılında yayımlanan "Süleymaniye Kürsüsünde" adlı ikinci eserinde, düşünce dünyasında besleyip büyüttüğü İslam Birliği fikrini kâğıda dökmüştür. Bu eserinde sıradan insanların yaşamından yola çıkarak aydınlar arasında tartışılmalı ulusal ve evrensel meseleleri çok başarılı bir şekilde şiirine taşıyan Akif, bu anlamda Türk şiirinde önemli bir yeniliğe imza atmıştır.

1913 yılında yayımladığı "Hakkın Sesleri" adlı eserinde ayet ve hadislerin manzum yorumlarına yer vererek halkı bilinçli olmaya davet eden şair, aynı zamanda Balkan savaşını kaybetme sebeplerini de irdelemiştir. 1914 yılında yayımlanan "Fatih Kürsüsünde" adlı eserinde marifet ve fazilet eksenli konuları ele alan Mehmet Akif, 1917 yılında yayımlanan "Hâtıralar" adlı eserinde Berlin, Mısır ve Necid seyahatleri bağlamında Batı medeniyetinin nasıl değerlendirilmesi gerektiğini ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Sanat hayatının en verimli döneminde yayımladığı "Âsım (1919)" adlı eserinde gençliğe seslenen şair, sağlam duruşlu bir fikir adamı olarak idealindeki gençlik portresini ortaya koymuştur. Hayatının ilerleyen yıllarında çektiği siyasi ve ekonomik sıkıntılar onda onulmaz yaralar açmış, bu sıkıntılar 1933'te yayımlanan "Gölgeler" adlı eserinde yer alan kimi şiirlerine

de yansımıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarının heyecanını yansıtan, kurtuluşu müjdeleyen dizelerin de yer aldığı bu eserinde hastalık, geçim sıkıntısı ve siyasi baskının derin izlerini taşıyan karamsar ve bezgin ruh halini yansıtan dinî lirik manzumeler daha geniş yer tutmuştur. Şairin söz konusu kitapları, daha sonra ilk kitabının adı olan "Safahat" adı altında birleştirilerek tek kitap haline getirilmiştir.

Edebiyat tarihindeki yerini, İstiklal Marşı'nın şairi olmaktan ziyade Türk şiirine getirdiği yeniliklerle edinen Mehmet Akif Ersoy, 1980'li yılların ortalarına kadar genellikle "İstiklal Marşı'nın Şairi" olarak anılmış, bu özelliğinin dışında pek araştırma konusu olmamıştır. Başta alt sosyo-ekonomik sınıflar olmak üzere toplumun hemen her kesiminin duygu, düşünce ve sorunlarını kendi zamanına kadar pek görülmeyen -hatta kendisinden sonra da uzun bir süre pek görülmeyecek- bir şekilde gerçeğe uygun olarak şiirlerine konu edinmiştir. İslam edebiyatının ortak nazım şekillerinden olan ve genellikle soylu kişilerin başından geçen hayallerle genişletilmiş kahramanlık ve aşk hikâyeleriyle hayat bulan Mesnevi nazım şeklini, toplumun değişik kesimlerinin gerçek hayatlarından aldığı kesitlerle onların sorunlarını konu alan Manzum Hikâyeye dönüştürmüş ve böylece toplumsal hayatın kronikleşen temel sorunlarını şiirin dolayısıyla edebiyatın konusu haline getirmiştir. Ayrıca yüzyıllar boyu Arapça ve Farsça dil kurallarını Türkçeye transfer etmek pahasına büyük emekler verilmesine rağmen Türkçeye mükemmel bir şekilde uygulanamayan aruz veznini, hayatın doğal akışı içerisinde evde, sokakta, çarşıda, pazarda kullanılan konuşma diliyle yazılmış şiirlere bile mükemmel bir şekilde uygulamayı başarmıştır. Aynı zamanda şiirin sadece yazı dilinin temelini oluşturan ve aydınlar arasında konuşulan İstanbul ağzıyla değil, aynı zamanda halk arasında gündelik yaşamda kullanılan konuşma diliyle de yazılabileceğini ortaya koymuştur.

Sadece İstiklal Marşı'nın şairi olarak değil, aynı zamanda şiire getirdiği çeşitli yeniliklerle de Türk şiirinde müstesna bir yere sahip olan Mehmet Akif, halkın gönlünde olduğu gibi edebiyat

tarihinde de halkçı ve yenilikçi kimliği ile önemli bir yer edinmiştir. Hemen her şair gibi beğendiği edebî şahsiyetleri örnek alarak sanat yolcuğuna çıkan şair, zamanla toplumcu gerçekçiliği esas alan özgün bir edebî kimlik kazanmıştır. Bu edebî kimliğini toplumun sorunlarına duyarlı aydın kimliğiyle besleyen şair, düşünceleri ve sanatıyla kısa sürede ön plana çıkmış, özellikle manzum hikâyeleriyle Türk şiirinde yeni bir çığır açmıştır. Bu kapsamda şiire birçok yenilik getiren şair, sadece şekli yeniliklerle yetinmemiş, aynı zamanda dil ve anlatım alanında da çok önemli yeniliklere imza atmıştır. Bu sebeple kendi dönemi ve sonraki dönemlerde aydın, şair ve araştırmacıların ilgi odağı olmuş, en çok ilgi çeken yönlerinden biri de şiirlerinde kullandığı dil olmuştur.

Bu çalışmada şiirlerinde bireysel konulardan ziyade genellikle toplum yaşamını olumsuz etkileyen sosyal sorunları sade, akıcı ve anlaşılır bir dille işleyen Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde kullandığı dil mercek altına alınmıştır. Bunun için öncelikle şairin şiir dili üzerine yapılan araştırmalar bakış açıları ve mahiyetleri bakımından ele alınmış ve bu araştırmalarda yaşanan temel sorunlar ile şairin farklı dil kullanımının sebepleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra sanat yaşamı ve edebî kişiliğinden hareketle şiirlerinde kullandığı dil sanat yaşamına etkisiyle birlikte ele alınarak bütün yönleriyle değerlendirilmiştir. Ayrıca şairin Tanzimat'tan beri süregelen dili sadeleştirme faaliyetlerine bakışı hakkında bilgiler verilmiştir. Böylece şiirlerinde kullandığı dil, bütün yönleriyle ortaya konmaya, bu dilin kendi şiiri ve Türk şiirine katkısı belirlenmeye çalışılmış, dolayısıyla şairin ve şiirinin anlaşılmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

1. Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Dili

Türk edebiyatında hemen her yönüyle dikkat çeken şairlerden biri, Mehmet Akif Ersoy'dur. Bu sebeple çokça araştırma konusu olmuş, bu araştırmalarda çeşitli yönleriyle tartışılmış ve şiirinin değişik yönleriyle ilgili birtakım çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu araştırmalarda en çok üzerinde durulan yönlerinden biri, şiirlerinde kullandığı dildir.

1.1. Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Dili Üzerine Yapılan Araştırmalar

Son yıllarda araştırmacıların yoğun ilgisini çeken Mehmet Akif Ersoy, başta hayatı, edebî kişiliği ve sanatı olmak üzere çok çeşitli yönleriyle birçok araştırmaya konu olmuş, adına özel dergi sayıları çıkarılmış, bilgi şölenleri düzenlenmiş, bu çalışmalarda şairin hayatı ve sanatı çeşitli yönleriyle ele alınıp incelenmiştir. Bu çalışmaların önemli bir kısmında onun en çok dikkat çeken yönlerinden biri olan dil ve üslubu ele alınmış, şairin şiirlerinde kullandığı dil, bazen münferit olarak, bazen dil ve anlatım, bazen de dil ve üslup bağlamında incelenmiştir. Söz gelimi, Hamza Zülfikar, "Mehmet Âkif Ersoy'un Şiir Dili Üzerine" adlı çalışmasında onun şiir dilini münferit olarak ele almış, şiirlerindeki dil malzemesinden hareketle şairin dili hakkında bazı tespitlerde bulunmuştur (1986:512-520). Necmettin Hacıeminoğlu, "Safahat'ın Dil ve Üslûbu" adlı çalışmasında şiirlerinde kullandığı dili, dil ve üslup bağlamında ele almış ve şiirlerinden verdiği örneklerden hareketle şairin konuya göre dil seçerek toplumun değişik kesimlerinin kullandığı dili şiir diline yansıttığını belirtmiştir (1970:81-112). Zeynep Korkmaz, Mehmet Akif'in dilini "Mehmet Akif Ersoy ve Türkçe" adlı bildirisinde münferit olarak (1976:25-47), "Mehmet Akif'te Dil ve Üslûp Özellikleri" adlı makalesinde ise dil ve üslup bağlamında ele alıp kronolojik olarak üç evreye ayırarak incelemiştir (1976:25-47;1986:554-564). Mustafa Uluçay, "Mehmet Âkif Ersoy'un Eserleri Üzerinde Dil ve Üslûp İncelemesi" adlı doktora tezinde şairin şiirlerinde kullandığı dili, dil ve üslup bağlamında ele almış, Mithat Cemal Kuntay, Eşref Edip Fergan, Fevziye Abdullah Tansel, Necmettin Hacıeminoğlu ve Zeynep Korkmaz gibi araştırmacıların görüşleri ışığında şiirlerinden örneklerle onun dil ve üslubunu ortaya koymaya çalışmıştır (2014). Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Mehmet Akif Ersoy'un dil ve üslubu üzerine yapılan çalışmalarda şiir dili, genellikle üç ayrı döneme ayrılarak incelenmiş ve buradan hareketle bazı çıkarımlara gidilmiştir (Korkmaz, 1976:25-47; Korkmaz, 1986:554-564; Aktan, 2009:131-

134; Uluçay, 2014). Mehmet Akif'in şiir dilini üç ayrı döneme ayırarak inceleyen ilk araştırmacı, Zeynep Korkmaz'dır. Korkmaz, söz konusu dönemleri kesin çizgilerle ayırmamakla birlikte Mehmet Akif'in şiir dilini, şiirlerini yazmaya başladığı ilk dönem, şairliğinin gelişme ve olgunluk evresinden oluşan ikinci dönem ve Mısır'da geçirdiği son yıllarını içeren üçüncü dönem olarak üçe ayırmış; şairin sanat hayatının ilk döneminde hocası Muallim Naci çizgisinde süslü, ağır ve ağırdalı bir dil, ikinci döneminde sade ve anlaşılır bir dil, üçüncü döneminde ise birinci dönemi kadar olmasa da ikinci dönemine nispeten ağır bir dil kullandığı kanaatine varmıştır (1976:25-47;1986:554-564). Bilal Aktan, Korkmaz'ın bu kanaatinden hareketle Mehmet Akif'in şiir dili için birinci dönemi, 1895-1908 yılları arası; ikinci dönemi, 1908- 1925 yılları arası; üçüncü dönemi, Mısır'a gittiği 1925 yılından ölümüne kadar geçen süre ile sınırlamış ve Korkmaz'ın kanaatine benzer görüşler dile getirmiştir(2009:131-134). Mehmet Akif Ersoy'un dil ve üslubu üzerine doktora çalışması yapan Mustafa Uluçay da şairin dil ve üslubunu esas itibariyle Korkmaz ve Aktan'a benzer şekilde üç döneme ayırarak incelemiş, bu dönemlerle ilgili birtakım çıkarımlarda bulunmuş ve bu çıkarımları şiirlerinden örneklerle desteklemiştir (2014). Bunların dışında az da olsa şairin farklı dil kullanımlarının sadece dönemlerle açıklanamayacağını, bunda işlenen konuların etkili olduğunu savunan araştırmalar da mevcuttur (Hacıeminoğlu, 1970;81-112).

İlk eserini 1911 yılında "Safahat" adıyla yayımlayan Mehmet Akif, 1912 yılında "Süleymaniye Kürsüsünde", 1913 yılında "Hakkın Sesleri", 1914 yılında "Fatih Kürsüsünde" adlı eserini yayımlamıştır. Daha sonra 1917 yılında "Hâtıralar", 1919 yılında "Âsım" adlı eserini yayımlayan şair, 1933 yılında son şiir kitabı olan "Gölgeler" adlı eserini yayımlamıştır. Görüldüğü üzere ilk dört şiir kitabını bir yıl ara ile; beşinci şiir kitabını onlardan üç yıl sonra; altıncı şiir kitabını beşinci kitabından iki yıl sonra; son şiir kitabını ise altıncı kitabından on dört yıl sonra yayımlamıştır. Eserlerinin yayımlanma tarihlerine bakıldığında sanat hayatının dönemlere ayrılarak incelenmeye pek müsait olmadığı görülür. Zira son şiir kitabı dışındaki şiir kitapları arasında geçen süreler, dönemlere

ayrılmak için yeterli değildir. Ayrıca şiirleri ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde sanat hayatının farklı dönemlerinde farklı dil kullanımına başvurduğu şeklinde bir kaniya varmak için yeterince malzeme olmadığı görülür.

1.2. Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Dili Üzerine Yapılan Araştırmalarda Temel Sorunlar

Bugüne kadar yapılan çalışmalara bakıldığında Mehmet Akif Ersoy'un dil ve üslubu hakkında genel kabul gören tahliller yapılamadığı söylenebilir. Çeşitli sebepleri olmakla birlikte bu durumun en önemli sebeplerinden biri, şüphesiz bütün şiirlerinin uzun zaman boyunca tarihlendirilememesidir. Söz konusu tarihlendirme yapılamayınca bu hususta yapılan değerlendirmeler çoğu zaman afaki kalmış, genel kabul gören sonuçlara ulaşamamıştır. Bu değerlendirmelere şairin edebî hayatının farklı dönemlerinde yazdığı fakat "Safahat" adlı eserini oluşturan şiir kitaplarına almadığı şiirler de katılınca bu konuda genel kabul gören bir kaniya ulaşmak oldukça zorlaşmıştır. Neyse ki son yıllarda şairin şiiri ve sanatı ile ilgili yapılan çalışmalarla şiirlerinin tarihlendirilmesi sorunu büyük ölçüde çözülmüştür.

Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinin tarihlendirilmesi hakkındaki önemli çalışmalardan biri, belki de en önemlisi, Necmettin Turinay tarafından hazırlanan "İstiklal Marşının 100. Yılında Mehmet Akif Ersoy Şiir Külliyyatı SAFAHAT" adlı çalışmadır. Bu çalışmada yaşamından hareketle Mehmet Akif'in hayatı, sanatı ve edebî kişiliği kısaca irdelenmiş, sadece "Safahat" adlı eserine aldığı şiirleri değil, çeşitli zaman ve mecralarda yayımlanmış diğer şiirleri de ele alınarak tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Mehmet Akif'in bütün şiir kitaplarını bir araya getirdiği "Safahat" adlı eserine almadığı şiirleri tasnif edilerek bunların sanat hayatının farklı dönemlerinde kaleme alındığı ortaya konulmuş ve bu şiirlerinin şiir kitaplarına alınmama sebepleri ile ilgili de birtakım tespitlerde bulunulmuştur. Bu sebeple birçok açıdan önem arz eden bu eserde bilhassa şiirlerinin yazılma/yayımlanma zamanları belirlenmeye çalışılmış ve bununla ilgili şu hususlar tespit edilmiştir:

“En sondan başlayarak:

1. Şairin Mısır’da yayınladığı Gölgele’ın neşrinden sonraki şiirleri. Yani 1933’ten, şairin vefatı tarihi olan 27 Aralık 1936’ya kadar söylediği veya yazdığı şiirleri.

2. Şairin Türkiye’den Mısır’a gidip yerleştiği ve Gölgele’ın neşrine (1933) kadar geçen süre içinde kaleme aldığı şiirlerden bazılarının ilgili eserine dâhil etmediği görülebiliyor.

3. İstiklâl Marşı ve Ordunun Duası gibi Mütareke ve Milli Mücadele döneminde kaleme alınmış, fakat buna rağmen de Gölgele’e veya Asım’a (1924) dâhil edilmemiş şiirleri.

4. Akif’in ilk altı Safahat’ını yayınladığı sıralarda kaleme aldığı, aynı zamanda Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat’ta da neşredilen, fakat buna rağmen de her hangi bir eserine dâhil etmediği şiirleri.

5. İlk çıkan eseri Safahat’tan (1911) önceki dönemlerde yazdığı şiirleri. Diğer bir ifadeyle de gençlik dönemi şiirleri!..

6. Bir de bütün bunların dışında bazı şiirleri var Akif’in. İstiklâl Marşı veya marş nitelikli diğer şiirleri gibi.” (2021:34).

Mehmet Akif’in ilk şiirlerinin önemli bir kısmını eserine almaması, genellikle birçok şairin yaptığı gibi en çok beğendiği şiirlerini bir araya getirerek ilk şiir kitabını oluşturduğu şekilde yorumlanır. Ancak bu durum, çoğu şairin yaptığı gibi kaliteli ve seviyeli şiirlerin seçilip bir araya getirilmesinden ziyade onun düşüncelerinde dolayısıyla şiir anlayışında yaşadığı kırılmadan kaynaklanmaktadır (Turinay, 2021:34). Zira 1900’lü yılların başından itibaren sosyal sorumluluk yüklenerek toplumun sorunlarını çözmek üzere birtakım arayışlara girmesi, onda büyük kırılmaya sebep olmuş; bu kırılma, fikri alanla sınırlı kalmamış; sanatına dolayısıyla şiirlerine de yansımış ve şairin özgün bir edebî kişilik kazanmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Böylece yeni bir şiir anlayışı benimseyen Mehmet Akif, realist ve natüralistlerden öğrendiklerini de kullanıp sosyal içerikli şiirler

yazmaya ağırlık vermiştir. Büyük çoğunluğu manzum hikâyelerden oluşan bu tür şiirleri, Türk şiirinin en iyi manzume örnekleri olarak kabul edilir.

Şiirlerinin tarihlendirilmesi sorunu da belli ölçüde çözüldüğüne göre Mehmet Akif'in dil ve üslubu hakkında önemli bir karar daha vermek gerekir. Şairin sanatı dolayısıyla edebî kişiliği değerlendirilirken bütün şiirleri mi yoksa sadece şiir kitaplarına aldığı şiirler mi esas alınmalıdır? Edebî kişiliğini değerlendirirken şairin sağlığında yayımladığı eserlerine dâhil etmediği şiirleri esas almak onun tercihlerini hiçe saymak anlamına gelir ki bu durum, adil ve hakkaniyetli olmadığı gibi bilimsel bir yaklaşım da olamaz. Zira söz konusu şiirleri sanat serüveninin değişim ve gelişim sürecini ortaya koyabilmek için önem arz edebilir. Ancak edebî kişiliği belirlenirken bu şiirlerinin esas alınması doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çoğunluğu ilk gençlik dönemine ait olsa da, şairin sanat hayatının değişik dönemlerinde yazdığı bu şiirler şekil ve içerik bakımından incelendiğinde yazılma dönemleri, şekil, içerik, dil ve üslup bakımından çeşitlilik arz ettikleri görülür. Bu sebeple içerisinde sanat bakımından güçlü olan şiirler de mevcut olan bu şiirlerin değişik sebeplerle şiir kitaplarına alınmadığı kanısı ağır basar. Buradan hareketle şairin edebî kişiliği belirlenirken sadece şiir kitaplarına aldığı şiirlerinin; sanatının dolayısıyla edebî kişiliğinin değişim ve gelişim sürecinin ortaya konulması için ise, bütün şiirlerinin esas alınması gerektiği söylenebilir.

1.3. Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Kullandığı Dil

1900'lü yılların başından itibaren fikrî anlamda büyük bir değişim yaşayan Mehmet Akif Ersoy, kendisi için bir milat olarak kabul edebilecek bu değişimi, çıkardığı süreli yayınlardaki yazılarında dile getirmekle kalmamış, sanatına dolayısıyla şiirlerine de yansıtmıştır. Zira bu dönemden itibaren "doğallık", "gerçeklik" ve "çeşitlilik" temelleri üzerine oturduğu şiirlerine bakıldığında onun sanatıyla toplumun bütün kesimlerine ulaşmayı hedeflediği açık bir şekilde görülür.

Son dönemde yapılan araştırmalarla ortaya çıkan şiirlerinin tamamı göz önüne alınırsa Mehmet Akif'in şiir dili, 1895 öncesi ve 1895 sonrası olmak üzere iki döneme ayrılabilir. Birinci dönem, şairin ilk gençlik yıllarına tekabül eden dönem olup Muallim Naci, Abdülhâk Hâmid, Hâfız ve Sadi gibi şairlerin etkisinde kalarak yazdığı ilk dönem şiirlerini kapsar. Mehmet Akif, bu dönemde yazdığı şiirlerinde eski şiirin dolayısıyla Muallim Naci çizgisinin sadık bir temsilcisi hüviyetindedir. Öyle ki bazı şiirleri başlıksız olup Divan edebiyatında olduğu gibi "gazel, terkib-i bend, kıta" gibi nazım şekli adlarını taşımaktadır:

"Gazel

*Şevk-i a'mak-ı hayalât etmede her an beni
Kürretü'l aynım o güzel eyliyor hayran beni
Dil-i harâb-ı ızdırabım, nevha-saz-ı hayretim
Ah-ı sevda-yı elimindir eden giryân beni
Bilmedim mazilerim, hengâm-ı ikbalim imiş
Sevk-i yâdı hasret eyler şimdi ol ezmân beni
Şerha-dâr-ı nâveg-i aşk olduğum günden beri
Hiç rahat koymuyor bu yareli vicdan beni
Derd-i takatsûz-ı hecrin Âkifi mahv eyliyor
Merhamet kıl etme terk, Allah için ey can beni"*

(Turinay, 2021:112)

"Terkib-i Bend

*Sâkî getir ol câmı ki âyine-i cândır
Ser-şâr-ı safâdır, tarab-efzâ-yı cinândır
Allah için olsun bana bir bâde yetiştir
Zira dil-i hayret-zedenin hâli yamândır
Şûrîde-hayâl etti beni sâik-i sevdâ
Mecnûn gibi derbederim bunca zamandır"*

...

(Turinay, 2021:124-126)

"Beyit

*Ayran daha midesinde kaynar,
Kalkar da teres bilâdo oynar."*

(Turinay, 2021:144)

“Kıta

*Bir gün azıcık kazmayı vurdum yere nâgâh
Aks etti derinden bana şu nâle-i cângâh:
Zinhâr, yavaş vur ki bu toprak yığnında
Bilsen ne kadar baş, ne kadar göz yatıyor âh!”*

(Turinay, 2021:167)

1895 öncesi yazdığı şiirler dikkatle incelendiğinde şairin bu dönemde kendi döneminin edebî cereyanlarını özellikle de hocası Muallim Naci’yi örnek alarak şiir yazdığı görülür. Nitekim kendisi de bu dönemde yazdığı şiirlerin dönemin en gözde şairlerinden biri olan Muallim Naci’nin şiirlerinden mülhem olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiş, bunu yakın dostlarıyla paylaşmaktan da çekinmemiştir (Kuntay, 1986:346). Bu yönüyle bakıldığında bu dönem, özgün edebî kimliğini oluşturma yolunda bir arayış dönemi olarak değerlendirilebilir.

347

Mehmet Akif’in bu dönemde yazdığı şiirlerin kahır ekseriyeti, süslü ve ağır bir dille yazılmıştır. Bu şiirlerin bir kısmı tarz, şekil, içerik, dil ve üslup bakımından Servet-i Fünûn şairlerinin şiirlerini çağrıştırır:

“Resim Arkası Şiir

*Takdim edeyim şu resmi derken
Ey zat-ı mübeccelü’l hasâil,
Birden bire geçti hâtırımdan
Nerden ise bir alay mesâil.”*

(Turinay, 2021:129)

“Bak Şu Güzel Kız

*Bak şu güzel kız acaba böyle neden ağlıyor
Eşk-i teri âdetâ cûyu gibi çağlıyor
Belli yüzünden kızın, sineciğin dağlıyor
Eşk-i teri âdetâ cûyu gibi çağlıyor
Tîr-i nigehe batıyor nâle-i cangâhına*

*Ağlayışı benziyor bir veremin âhına
Yalvararak söylüyor derdini Allah'ına
Eşk-i teri âdetâ cûyu gibi çağlıyor.”*
(Turinay, 2021:131)

“O Güzel Teranelerden
*Yandım o güzel terânelerden
Ey bülbül-ü nev-nevâ-yı lâhût!
Duysaydı şu lahn-i hak-pesendi
Dâvûd bile olurdu mebhût!”*
(Turinay, 2021:167)

“Ya Bu Âlemde
*Ya bu âlemde vefa yok zaten
Ya vefasız bütün ebnâ-yı zaman!
Kime ok atmayı öğrettimse
Sonra bir gün beni de aldı nişan!”*
(Turinay, 2021:190)

Bu dönemki şiirlerine genel olarak bakıldığında bunların kahır ekseriyetinin şekil, içerik, dil ve üslup bakımından Divan Şiiri, Tanzimat Şiiri ve Servet-i Fünûn şiiri gibi çeşitli şiir akımlarını çağrıştıran şiirlerden oluştuğu söylenebilir. Söz konusu şiirlerin o dönemde yaygın olan uzun şiir, tasvir, mektup, hasbihal ve resim altı şiirlerden oluşması, şairin o dönemdeki Türk şiirinin bütün damarlarını yakından takip ettiği, kendi şiirinde bütün bunları denediği şeklinde değerlendirilebilir. Kendi dönemindeki yaygın şiir cereyanlarının hemen hepsinin tarzını denemiş olsa da Mehmet Akif, bunlardan herhangi birine bütünüyle teslim olmamış, bu dönemi olgunlaşmaya giden yolda bir arayış merhalesi olarak değerlendirmiştir. Kahır ekseriyetini şiir kitaplarına almadığı bu şiirler, dil bakımından genellikle Divan şiiri dili, Tanzimat dili, Tekke dili, Medrese dili ve Servet-i Fünûn dili gibi Türkçenin o dönemki değişik kullanımlarına örnek teşkil ederler. Bunlar arasında sayıları çok az da olsa sade ve akıcı bir dil ile yazılan şiirlere de rastlamak mümkündür:

“Âşık Garib'e Dönmek
Heyhât söndü şevkim, şevkimle ben de söndüm:

Hanlarda sürte sürte Âşık Garib'e döndüm."

(Turinay, 2021:135)

Sade dille yazdığı bu şiirler, şairin sonraki dönemde sade, duru ve akıcı dille yazdığı şiirlerin habercisi olarak görülebilir.

Mehmet Akif, 1890'lı yıllarda yazdığı birkaç şiiri dışında bu dönemde yazdığı sayıları 200'ü bulan ilk dönem şiirlerini kitap halinde yayımlamadığı gibi şiir kitaplarına da almamıştır. Önemli bir kısmı, sanat kalitesi bakımından dönemin sanat yönü güçlü şiirlerinden pek geri kalmayan bu şiirler hacim, seviye ve muhteva bakımından pekâlâ bir şiir kitabı olabilecekken Mehmet Akif'in bunları şiir kitaplarına almaması, onun bu dönemi, özgün edebî kişilik kazanma yolunda bir arayış, kavrayış ve keşif dönemi olarak gördüğünün göstergesi olarak kabul edilebilir. Buradan hareketle Mehmet Akif Ersoy'un sanat yolculuğunun iki dönemden oluştuğu, birinci döneminin şairin deneme, arayış, keşif ve özgün edebî kişilik kazanma dönemi; ikinci döneminin ise özgün edebî kişilik kazandığı esas dönemi olduğu söylenebilir.

Mehmet Akif Ersoy'un düşünce dünyasında yaşadığı değişim, 1900'lü yılların başından -tam tarih vermek gerekirse 1895 yılından- itibaren sanatına da sirayet etmiş, o zamana kadar Muallim Naci çizgisinde yazan şair, özgün bir edebî hüviyet kazanacağı çeşitliliği esas alan ve daha çok sosyal içerikli manzumelere dayanan yeni bir şiir anlayışı ile yazmaya başlamıştır. Bu dönem, sanat hayatının özgün edebî hüviyetle yazdığı esas dönemidir. Bu dönemde vezin, kafiye gibi Muallim Naci çizgisinden gelen birtakım şekli hassasiyetleri devam ettirse de içerik bakımından yeni bir yaklaşım ortaya koymuş, sosyal içeriklere yönelerek toplumun kanayan yaralarını işlemeye başlamış, manzum hikâyelere ağırlık verip yeni bir edebî anlayış ortaya koymuştur. Bu yeni yaklaşım, başta dil ve üslubu olmak üzere şairin kendisine has bir edebî hüviyet kazanmasına vesile olmuştur. Bu dönemden itibaren daha çok sosyal içerikli manzumelere ağırlık verip sade ve akıcı bir dil ile şiirler yazan şair, başta Muallim Naci çizgisi olmak üzere Tanzimat, Servet-i Fünun, Fecr-i Ati ve Milli Edebiyat gibi edebî cereyanların çizgisinde şiirler

yazmayı da ihmal etmemiş, böylece “doğallık”, “gerçeklik” ve “çeşitlilik” üzerine kurduğu sanat yolculuğunu çok yönlü bir şekilde sürdürerek şiirlerinin sanat yönünü olabildiğince zenginleştirmiştir.

Her zaman çok keskin çizgilerle olmasa da ilk şiir kitabı olan “Safahat” adlı eserinden itibaren yayımladığı bütün şiir kitaplarında dil çeşitliliği görmek mümkündür. “Seyfi Baba”, “Hasta”, “Mahalle Kahvesi”, “Küfe”, “Meyhane” gibi sosyal içerikli manzumelerde özgün edebî kimliğini çok açık bir şekilde ortaya koyan şair, kitabında “Resimli Gazete” döneminden beri sürüp gelen bir anlayışa göre yazılmış “Hasbıhal”, “Bir Mersiye”, “Merhum İbrahim Bey”, “Tevhid Yahut Feryat”, “Ezanlar”, “İnsan”, “Canan Yurdu”, “Bir Mersiye” ve “İstiğrak” gibi şiirlerine de yer verip onlara sahip çıkmış, dil ve üslup bakımından çok yönlü bir şiir anlayışı benimsediğini göstermiştir. Böylece şiirlerinde Türkçenin kendi dönemindeki hemen her kullanımını işleyerek dile hâkimiyetini ortaya koymuştur:

*“Düşün âvâre bir mâder ki: evlâdından olsun dûr;
Tahayyül eyle yâhud bir yetîm-i hânümân-mehcûr;
O bedbahtın nasıl evlâdı hiç gitmezse yâdından;
Nasıl çıkmazsa mâder, öksüzün bir dem fuâdından;
Benim yâdım da, ey ârâm-ı can, yâd-ı güzînindir.
Ne yapsam çünkü manzûrum, senin feyz-i mübînindir:”* (İstiğrâk, Safahat)” dizelerinde Divan şiiri dilini;

*“Konduğu her gusn-i ter minberidir bülbülün,
Zemzeme addettiğin hutbesi, faslu’l-hitâb.
Reng-i hakikat nedir, fark eden ebsâr için,
Goncada matvî duran her varak ümmü’l-kitâb.”* (Gül Bülbül, Safahat)” dizelerinde Tanzimat dilini;

*“Kiminin yâd-ı ihtirâmı kalır,
Kendi gittikte cânîşîni olur;
Kiminin bir yığın meberrâtı,
Toplanır, heykel-i metîni olur;
Kiminin de olanca hâtırası,
Böyle bir sâye-i hazîni olur!”* (Bir Resmin Arkasına Yazılmış İdi, Safahat)” dizelerinde Servet-i Fünûn dilini;

"Nühüfte kalb-i ketûmunda leyl-i deycûrun,
Seninle biz iki âvâre-ser idik gûyâ:
Ki tâ ebed kalacak muhtefî nazarlardan,
Meğer ki onları etsin lisân-ı subh ifşâ!" (Tercümedir, Safahat)"
dizelerinde Fecr-i Âtî dilini;

"Başlattığı gün mektebe, duydum ki, diyordu,
Rahmetli babam: "Âdem olur oğlum ilerde."
Annemse, oturmuş, paşalıklar kuruyordu...
Âdemliği geçtik! Paşalık olsun, o nerde?
Âmâli tezâd üzre giderken ebeveynin ,
Hep böyle harâb olmada etfâl ara yerde!" (Hüsrân-ı Mübîn,
Safahat)" dizelerinde Medrese Türkçesini;

"Eğer üç günlük istikbâl için ferdâyı anmazsan,
Hederdir, korkarım, dünyâda imrâr ettiğin eyyâm.
Hakîkî bahtiyâr ancak o âdemdir ki, dünyâdan
Giderken mâmelek nâmıyle terk eyler büyük bir nâm.
İlâhî! Doğru bir meslek nasıl bulsunlar insanlar,
Hakâik hep dururken perde-pûş-i zulmet-i evhâm?" (Bir Mezar
Taşına Yazılmış İdi Safahat)" dizelerinde Tekke dilini görmek
mümkündür. Hatta aynı şiirde bile farklı şiir cereyanlarının dilini
yansıtan dizelere rastlamak mümkündür. Söz gelimi, "Hasbîhâl"
adlı şiirinin

"Bugünlük iş bugün lâzım yapılmak, yoksa ferdâya
Bırakmışsan... O ferdâlar olur peyveste ukbâya!" (Hasbîhâl,
Safahat)" dizelerinde Fecr-i Âtî dilini;

"Benim on beş yıl evvelden kalan işler durur hâlâ;
Yarın bir başlayıp yapsam demiştim, bak, demin hattâ!" (Hasbîhâl,
Safahat)" dizelerinde Milli Edebiyat Türkçesini; "İtiraf" adlı şiirinin

"Safahât'ımda, evet, şi'r arayan hiç bulamaz;
Yalnız, bir yeri hakkında: "Hazîn işte bu!" der.
Küfe? Yok. Kahve? Hayır. Hasta? Değil. Hangisi ya?
Üç buçuk nazma gömülmüş koca bir ömr-i heder!" (İtirâf,
Safahat)" dizelerinde İstanbul Türkçesini; devamındaki

"Sinîn-i ömr-i şedâid-güzîni olmalıdır,
Cebîn-i pâkine pîrin bu çîn-i ye'si veren.

Elinde tartısı, dūşunda mülk-i seyyârı;” (İtirâf, Safahat)” dizelerinde Divan şiiri dilini görmek mümkündür.

Her ne kadar şiirlerinde Türkçenin kendi dönemindeki farklı kullanımlarına yer verse de Mehmet Akif’in edebî kimliğiyle özdeşleşen dil, şüphesiz manzumelerinde kullandığı sade, duru ve akıcı konuşma diline dayanan Türkçedir. Bu dil, “Hasta” şiirindeki

*“O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi;
Uzamış saç gibi kirpiklerinin her birisi!,
Kafa bir yük kesilip boynuna, çökmüş bağıri;
İki değnek gibi yükselmiş omuzlar yukarı.”* dizelerinde,

“Küfe” şiirindeki

*“Ne istedin küfeden, yavrum? Ağzı yok dili yok,
Baban sekiz sene kullandı... Hem de derdi ki: “Çok
Uğurlu bir küfedir, kalmadım hemen yüksüz...”
Baban gidince demek kaldı âdetâ öksüz!
Onunla besleyeceksin ananla kardeşini.
Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?”* dizelerinde,

“Hasır” şiirindeki

*“-Ver ordan on paralık zencefil, çörek otu, biber.
Geçenki beş para borcumla on beş etmedi mi?
– Silik bu yirmilik almam...
– Uzatma gör işimi!
– Oğul, çabuk... Bana tîrak ... Okunmuş olmalı ha!
Bizim çocuk, adı batsın, yılcık olmuş...”* dizelerinde,

“Seyfi Baba” şiirindeki

“Geçen akşam eve geldim. Dediler:

– Seyfi Baba

Hastalanmış, yatıyormuş.

– Nesi varmış acaba?

– Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.

– Keşke ben evde olaydım... Esef ettim, vah vah!” dizelerinde olduğu gibi manzumelerinin hemen hepsinde görülür. Bu sade dil, “Küfe” şiirindeki

“Dedim ki ben de:

– Ayol dinle annenın sözünü!

*Fakat çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü:
– Sakallı, yok mu işin? Git cehennem ol şuradan!
Ne dirlanıp duruyorsun sabahleyin oradan?”* dizelerinde,

“Meyhane” şiirindeki

“ – Hasan, ne dedin?
– Bırak, köpoğlu kadın amma çalceneymiş hâ!
– Benimki çok daha fazlaydı.
– Etme!
– Elbet ya!

*Onun için boşadım. Sen işitmedin mi Halim?
– Kadın lâkırdısı girmez kulağıma zâti benim.
Senin karım dediğin âdetâ pabuç gibidir:
Biraz vakit taşınır, sonradan değiştirilir.”* dizelerinde,

“Mahalle Kahvesi” şiirindeki

“– Asıldı bey koza!
– Besbelli, bak sırttı aval;
– Bacak elinde mi?
– Kır, Hamdi sen de dağlıyı al.
– Ulan! Kapakta imiş dağlı... Hay köpoğlu köpek!
– Köpoğlu kendine benzer, uzun kulaklı eşek!” dizelerinde olduğu

gibi zaman zaman konuşma dilinin argo ile beslenen sokak Türkçesine dönüşür. Gerçek hayattan alındığı için sadelik, duruluk ve akıcılığını her zaman koruyan bu dil, “Kocakarı İle Ömer” şiirindeki

*“Bir karanlık geceydi pek de ayaz...
İbni Hattâb’ı görmek üzre biraz,
Çıktım evden ki yollar ıpsız.
Yolcu bir benmişim meğer yalnız!”* dizelerinde,

“Köse İmam” şiirindeki

*İlmi az, görgüsü çok, fıtratı yüksek bir imam
Tanırım ben, ki hayâtında tanıtmıştı babam.
“Kim bilir; şimdi ne âlemde benim şanlı Köse’m;
Görmedim üç senedir, bâri gidip bir görsem...”* dizelerinde olduğu gibi aile bireyleri ya da sıkı dostlar arasındaki günlük diyaloglarda sık görülen ev ağzını yansıtan bir Türkçeye bürünür.

Mehmet Akif'in "Safahat" adlı ilk şiir kitabında görülen dil çeşitliliği, ikiden fazla şiirden oluşan "Hakkın Sesleri", "Hatıralar" ve "Gölgeler" adlı şiir kitaplarında da vardır. Hatta bu kadar belirgin olmasa da "Süleymaniye Kürsüsünde", "Fatih Kürsüsünde" ve "Asım" gibi bir veya iki şiirden oluşan şiir kitaplarında da görülür. Söz gelimi, genelde sade bir dille yazılan "Süleymaniye Kürsüsünde" adlı şiirindeki

"Bir musanna' kemer, üstünde kurulmuş Tevhîd;

Daha üstünde bir âyet ki: Hudâ'dan te'yîd,

Emr-i mevkût-i salâtın bize kat'iyetine.

Şöyle bir baktı mı insan, kapının hey'etine ,

Evvellâ her iki yandan oluyor çehre-nümûn :

Mütenâzır iki mihrâb, iki âzâde sûtûn." dizelerinde Divan şiiri dili,

"Şimdi ey sevgili kâri', azıcık vaktin eğer

Varsa -memnûn olacaksın- beni ta'kîb ediver.

Gireriz koynuna, düşsek bile şâyed yorgun,

Karşıdan baktığımız heykel-i nûrânûrun." dizelerinde Tanzimat

dili,

"Bırak etrâfi da, karşında duran ma'bede bak:

Başka bir sâhile gehvâre-i emvâcından,

Böyle şeh-dâne çıkarmış mı yakınlarda zaman!..

Ne seher-pâre-i san'at ki ezelden mahmûr...

Leb-i deryâdan uçan bir ebedî hande-i nûr!

Sanki ummân-ı bekânın ezeli bir mevci,

Yükselirken göğe, donmuş da kesilmiş inci!.." dizelerinde Servet-i

Fünûn dili,

"Olamaz böyle sefîl ümmet için hakk-ı hayat.

Duyulan nağme-i hürriyyet onun son nefesi!

Yaşamaz yoksa, emîn ol ki bu barbar çetesi,

Medenî Avrupa'nın dâmen-i irfânında;

Asya'nın belki o kumluk Arabistân'ında,

Lâşe hâlindeki bir devlete vardır medfen..." dizelerinde Fecr-i Âti

dili,

"İnliyor nâle-i gayret der ü dîvârından ,

Dâr duydukça gelen sayhayı deyyârından .

Rûhlar yanmada bî-tâb-ı tecellî kalarak,

Dîdeler nâ-mütenâhî , ebedî müstağrak.

Âkıbet, başladı mahfilde hazin bir feryâd;
Yeniden coştı eninlerle o bî-hûş eb'âd." dizelerinde Tekke dili,
"Kimdi kürsîdeki? Bir bilmediğim pîr amma,
Hiç de bîgâne değil kalbe o câzib sîmâ.
Bembeyaz lihye-i pâkiyle, beyaz destârı ,
O mehîb alnı, o pek mûnis olan dîdârı,
Her taraftan kuşatıp, bedri saran hâle gibi,
Ne şehâmet, ne melâhat veriyor, yâ Rabbi!" dizelerinde Medrese dili,

"Yıkılır bir gün olur mahkemeler, ma'bedler;
En temiz yerleri en kirli ayaklar çiğner;
Beşeriyet yeni bir din tanıyıp ilhâdı,
Beşerin hâfızasından silinir Hakk'ın adı" dizelerinde Milli Edebiyat dili,

"Köprüden çok geçirim; hem ne kadar geçtimse,
Beni sevk etmedi bir kerrecik olsun ye'se,
Ne Halîc'in o yosun çehreli miskin suları;
Ne onun hilkate küsmüş gibi durgun kenarı!" dizelerinde İstanbul Türkçesi,

"Eski sevdâları, kâbilse, unutsun Ruslar...
– Ne dedin? Anlamadım! Hey gidi hülyâcı Tatar!
Kahraman milleti gördün... dediğin Türkler mi?
Sana söylersen eğer, şimdi düşündüklerimi,
Ebediyen bu hayâlâta vedâ eylersin.
– Ya senin votkacılardan mı hayır beklersin?
– Hasta canlandı, o iş bitti, diyorsun; heyhât!" dizelerinde Sokak dili ve

"– Çelebim, gel bakalım, gel... Dikilip durma, çay iç...
Hasta canlandı, ne dersin? Bunu ummazdın a hiç...
Kahraman milleti gördün ya: Biraz silkindi,
Leş yiyen kargaların sesleri birden dindi!" dizelerinde konuşma dilinin bütün canlılığını yansıtan sade bir Türkçeye dönüşür. Aynı dil bazen berraklaşarak

"İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkıyla bilin,
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!" dizelerinde veciz bir Türkçeye;

*“Gece gündüz açık evler, kapılar mandalsız;
Herkesin sandığı meydanda, bilinmez hırsız.
Ya o mahviyeti insan göremez bir yerde...
Togo'nun umduğunuz tavrı mı vardır? Nerde!
“Gidelim!” der, götürür! Sonra gelip tâ yanıma;*

Çay boşaltırdı ben içtikçe hemen fincanıma.” dizelerinde Sehl-i Mümteni derecesinde özlü anlatımı esas alan saf bir Türkçeye dönüşür.

Örneklerde de görüldüğü üzere sanatında çeşitliliği esas alan Mehmet Akif'in şiirlerinde Divan şiiri dili, Tanzimat dili, Servet-i Fünûn dili, Fecr-i Ati dili, Milli Edebiyat dili, Medrese dili, Tekke dili, İstanbul Türkçesi ve konuşma dili Türkçesinin en güzel örnekleri mevcuttur. Uzun şiirleri dikkatle incelendiğinde Türkçenin söz konusu kullanımlarını tek bir şiirinde bile görmek mümkündür. İyi bir gözlemci olan şair, şiirlerinde toplumun bütün kesimlerinin kullandığı dile en doğal haliyle yer vererek Türkçenin kullanımıyla ilgili ustalığını göstermiştir. Onun dili kullanma kabiliyetini gösteren bu çeşitlilik, aynı zamanda onun toplumun bütün kesimlerine hitap edebilmesine imkân tanımış, o da bu imkânı olabildiğince kullanarak toplumun tamamına hitap edebilmiştir. Halkın içinden gelen bir şair olarak halkın kullandığı dili en doğal haliyle şiirlerine aktaran Mehmet Akif, bu sayede şiirlerinde hatta çoğu zaman aynı şiir içerisinde çok değişik gramer özelliklerini bir arada vererek şiirlerini dil malzemesi bakımından da çok zenginleştirmiştir. Bu zenginlik, şiirlerine anlam derinliğinin yanı sıra canlılık ve akıcılık da kazandırmıştır.

Mehmet Akif'in şiirlerinde dikkat çeken başka bir husus da dil kullanımının konuya göre değişiklik göstermesidir. O, milli konuları işlediği şiirlerinde Milli Edebiyat dili veya İstanbul Türkçesini kullanırken, şahsî ve dinî duygularını dile getirdiği şiirlerinde bazen Tanzimat Türkçesini, bazen de Arapça Farsça kelime ve kelime gruplarıyla dolu Servet-i Fünûn veya Fecr-i Âti dilini çağrıştıran ağır ve süslü bir dil, sosyal sorunları dile getirdiği manzumelerinde ise konuşma dilini esas alan sade bir Türkçe kullanmıştır. Onun manzumelerinde anlattığı kişileri, hayatın doğal akışındaki durumlarına uygun bir şekilde konuşturması, konuşma

dilinin bütün yönleriyle şiirde yer almasını sağlamıştır. Gramatikal malzeme bakımından da oldukça zengin olan bu dil, sıklıkla yapılan konu, renk ve ton değişiklikleriyle şiirde eşine az rastlanır bir çeşitlilik kazanmıştır. Tunca Kortantamer, bu durumu, “O, bir olay naklettiği zaman son derece sade, çekici bir konuşma diline, İstanbul Türkçesi'nin günlük kullanımına başvurur. Derin bazı hissiyatını anlatırken ise dili değiştirir. Kelime kadrosu ağırlaşır, okumuş, kültürlü bir İstanbullunun bilerek ağırlaştığı bir kelime kadrosu kullanır; ama yine de cümle yapısı onun eserlerinin ruhuna uygundur. Çünkü kelime kadrosu sade de olsa, ağıdalı da olsa Akif berrak düşüncelerin adamıdır, kapalılığı sevmez. Bu bakımdan dilinin en büyük özelliklerinden birisi düşünce bakımından açık seçik, mantıklı, tutarlı ifade edilmesine hizmet edecek bir yapıya sahip oluşudur” şeklinde özetler (1986:114). Mehmet Akif bu çeşitlilikle kelime oyunları ve hayal unsurlarına başvurmadan dil ustalığı sayesinde toplumsal yaşamı doğal akışı içerisinde bütün renkleriyle şiire sokmayı başarmıştır.

Her ne kadar kendi dönemindeki bütün dil kullanımlarını şiirlerinde yaşatmaya çalışsa da Mehmet Akif'in şiirleri söz konusu olduğunda ön plana çıkan dil; sade, duru ve akıcı Türkçedir. Özellikle şiirlerinin büyük kısmını oluşturan manzumelerinde sade ve akıcı bir konuşma dili kullanan şair, kişileri yaş, cinsiyet, karakter, kültürel, sosyal ve ekonomik statülerine göre konuşturup halkın konuştuğu Türkçeyi deyim ve atasözlerinin yanı sıra ünlem, hitap, beddua, küfür, argo gibi neredeyse bütün mahalli tabirleri içeren en doğal hali ve bütün incelikleri ile yansıtma başarısını göstermiştir. Dolayısıyla şiirlerinde kişi ve meslek jargonundan sohbet, mahalle, kahvehane, meyhane, sokak ve ev ağzına kadar konuşma dilinin hemen her kullanımına rastlamak mümkündür. Onun bu başarısına dikkat çeken Hacıeminoğlu, Hüseyin Rahmi ile Ahmet Rasim'in halkın gündelik yaşamda kullandığı doğal dili nesir diline yansıtarak gösterdikleri başarıyı Mehmet Akif'in nazımda gösterdiğini belirtir (1970:94).

Gözleme önem veren Akif, toplumun değişik kesimlerinden kişileri, yoğun tasvir ve tahlillerden kaçınıp günlük hayatı yansıtan

kesitlerle şiirine almış, bunları sosyal statülerine uygun bir şekilde konuşma diliyle konuşturup topluma ayna tutarcasına bir gerçeklik ile sunmayı başarmıştır. Bu sunumda toplumun bütün kesimleri kendisinden bir şeyler bulmuş, daha önce şiire giremeyen kesimler de şiirde kendisine yer bulmuştur. Böylece halkın kahır ekseriyetinin hayatını idamede kullandığı konuşma dili bütün incelikleriyle şiire girmiş; konu, kişi kadrosu, zaman ve mekân ile adeta realist birer hikâyeye vücuda gelmiş, bu hikâyelerde normalde kaba olarak görülen küfür, beddua ve argolu ifadeler bile sempatik bir hal almıştır (Yılmaz, 2009;196). Söz konusu konuşma dili, şiirlerinin samimiyet ve gerçekliğini olumlu etkilemiş, onun dil ve üslûbunu daha da etkili hale getirmiştir (Korkmaz, 1986: 560).

Şiirlerinde tahkiye, tasvir, tahlil, hitabet, muhavere gibi birçok anlatım tekniğini bir arada kullanan Mehmet Akif, her bir anlatım tekniğini uygun dil kullanımlarıyla olabildiğince etkili hale getirmiştir. Şairin toplumsal duyarlılığının yansımalarına imkân tanıyan bu dil tercihi, tekdüze bir dilden ziyade günlük konuşma dilinin söz varlığının zenginliğini de beraberinde getiren bir dildir. Akif'in hakikat karşısındaki tavrının bir parçası olarak şekillenen söz konusu dil, gerçekliğin estetik arayışlar arasında kaybolmasına izin vermemiş, kişi, olgu ve olayları olduğu gibi görmeyi ve göstermeyi öncelikli hale getirmiştir (Koç, 2015:382). Şiire rahat ve doğal söyleyişi getiren bu dil, sadece değişik sosyal çevrelerin dil kullanımlarını şiirine taşımakla kalmamış, daha ileri boyuta ulaşarak Sehl-i Mümteni derecesine varmıştır.

1.4. Mehmet Akif'in Şiirlerinde Farklı Dil Kullanımlarının Sebebi

Edebiyatın bir toplumu ahlaki alanda düzenleyebilecek en etkili araç olduğuna inanan Mehmet Akif'e göre henüz kalkınmasını tamamlayamamış toplumlar için sanat, dolayısıyla edebiyat eğlence kaynağı olamayacağı için bu tür toplumlarda "sanat sanat içindir" anlayışı hiçbir anlam ifade etmez. Zira evrensel yönleri bulunmakla beraber sanatın vatani, içerisinde hayat bulunduğu toplumdur. Dolayısıyla içerisinde vücut bulunduğu toplumu gerçek kimliği ve bütün yönleriyle yansıtması gereken sanat, mahallî ve

toplum içindir. Bu durumda eğlenceden ibaret olmayan sanat, diğer alanlar gibi toplumun maddi ve manevi kalkınmasına hizmet etmelidir. Hemen her toplum, kendisini aydınlatıp milli bilinç kazandıracak, ahlaki bakımdan olgunlaştıracak bir edebiyata muhtaçtır. Bu sebeple toplumu oluşturan bütün kesimlerin duygu, düşünce ve sorunları edebiyatın konusudur. Toplum, edebiyat aracılığıyla sosyal hayatın aksayan yanlarını ortaya sermek suretiyle kendisini düzeltmeye çalışmalıdır. Bunun için edebiyat sadece aydınlara değil, toplumun tamamına hitap etmeli ve bu amaca uygun eserler ortaya koymalıdır.

Aydın bir kişi olarak toplumun sorunlarına duyarsız kalamayan Mehmet Akif Ersoy, II. Meşrutiyet'e giden dönemden itibaren fikrî ve edebî anlamda özgün bir kişilik kazanmış, sadece düşünceleri değil, edebî anlayışı da bu doğrultuda şekillenmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra aydınlar arasında Osmanlı toplumunun içerisine düştüğü umutsuzluk ve kargaşadan kurtulmanın yolları aranmaya başlanmış, pek çoğu hayata geçirilmemiş olsa da fikrî anlamda birçok yeni gelişme yaşanmıştır. Mehmet Akif Ersoy da bu dönemde her vatansever aydın gibi memleketin içerisine düştüğü zor durumdan kurtulması için elinden geleni yapmış ve memleketin bu durumdan kurtulması için ilk yapılması gerekenin halkı aydınlatmak olduğuna karar vermiştir. Darülfünûn'da edebiyat öğretmenliği yaptığı dönemde Balkan savaşları dolayısıyla ülkenin ihtiyacını derinden duyduğu daha sağduyulu yaklaşımlar üretmek amacıyla kurulan Müdafaa-i Millîye Cemiyeti'nin önde gelen isimleri arasında yer almıştır. Bu heyetin isteği üzerine Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye camilerinde verdiği konferanslarda toplumun bütün kesimlerini birlik, beraberlik ve aydınlanmaya davet etmiştir. Kısa sürede karşılık bulan bu konferanslarda toplumun tamamını muhatap alarak samimi duygularla toplumsal duyarlılığın sesi olmuş, sınıf ve siyasi görüş farkı gözetmeksizin toplumun bütün kesimlerinin sorunlarını dile getirmiş, adil ve tarafsız bir tutumla maşeri vicdanın ortak diliyle özgürce fikirlerini dile getirmiştir. Bu durum, onu sadece mensup olduğu muhafazakâr kesimler nazarında değil, toplumdaki bütün siyasî çevreler nazarında saygı duyulan, güven

uyandıran bir kişilik ve dolayısıyla toplumun önde gelen kanaat önderlerinden biri haline getirmiştir. (Turinay, 2021:16-17). Bu sebeple “sanat toplum içindir” fikrini benimseyip bu fikrini gerçekleştirmek için sanatını araç olarak kullanmaya karar vermiştir. Sırat-ı Müstakim dergisinin ilk sayısından itibaren yayımladığı makalelerinde dile getirdiği fikirlerde açıkça görüldüğü üzere Mehmet Akif için sanatını toplumu aydınlatma aracı olarak kullanma fikri, 1900’lü yılların başından itibaren bir ideal haline gelmeye başlamıştır. Bütün bu gelişmeler zamanla şairin toplumcu yanını daha da geliştirerek yaşadığı toplumu da içerisine alan ümmetçi bir kimliğe bürümüş ve onu sadece Osmanlı toplumunun değil, bütün İslam dünyasının savunucusu, ıstırap ve acılarının sesi haline getirmiştir.

Yaşamı, sanatı ve düşünceleri arasında mükemmel bir uyum olan Mehmet Akif Ersoy’un yaşamı ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde sanatında görülen değişim ve kırılmaların şairin fikri hayatında yaşadığı değişimlerle birebir örtüştüğü görülür. Bu değişimi, sağlıklı bir şekilde izleyebilmek için düşünce dünyasını yazıya döktüğü Sırat-ı Müstakim dergisi ile bu derginin devamı olan Sebilürreşad dergisi büyük önem arz eder. Sırat-ı Müstakim dergisinin 56. sayısında edebiyatın toplum hayatında büyük bir etkiye sahip olduğunu dile getiren şair, halkın gözünü açacak ahlakını düzenleyip olgunlaştıracak bir edebiyata muhtaç olduğumuzu belirtmiş, edebiyatın bir toplumu manevi yönden geliştirebilecek en etkili vasıta olduğunu belirtmiştir. Bu dönemden itibaren fikri anlamda büyük bir değişim yaşayan şair, bu değişimi sanatına yansıtmış ve sadece aydın kesimi değil, toplumun bütün kesimlerini esas alan bir sanat icrasına yönelmiştir. Bu duygu ve düşüncelerle sanat yolculuğunda makas değiştirip sosyal sorunlara yönelen şair, kısa sürede toplumda karşılık bulunca 1900’lü yılların başından itibaren sanatını; toplumu aydınlatma, halkın duygu, düşünce ve sorunlarını yansıtma aracı olarak toplumun hizmetine sunmuştur.

Toplum olarak kalkınmanın ilk ve en büyük adımının halkı aydınlatmak olduğuna inanan Mehmet Akif, sanatı dolayısıyla edebiyatı toplumu aydınlatmanın en etkili yolu olarak görür. Ona

göre edebiyat, Divan edebiyatında olduğu gibi sadece aydın zümreye değil, toplumun bütün kesimlerine hitap etmeli, sadece estetiği amaçlamamalı, toplumun bütün kesimlerinin duygu, düşünce ve sorunlarını dile getirmelidir. Toplum da bunu fırsat bilmeli, edebiyat vasıtasıyla üstüne düşen vazifeyi idrak ederek kendisini düzeltmeye çalışmalıdır. Böylece edebiyata büyük bir misyon yükleyen şair, bu fikirlerini çeşitli vesilelerle dile getirmekle kalmamış, aynı zamanda buna uygun bir sanat anlayışı ortaya koyarak bunların pekâlâ yaşama geçirilebilecek fikirler olduğunu da kanıtlamıştır. Memleketin kurtuluşu yolunda yaptığı büyük fedakârlıklara rağmen yaşadığı hayal kırıklığının dışında kişisel sorunlarını eserlerine pek yansıtmayan şair, sanat hayatının sonuna kadar sanatını toplumu aydınlatma aracı olarak kullanmış, halkın duygu, düşünce ve sorunlarını yaşamın olağan seyri içerisinde gerçekçi bir şekilde dile getirmeyi amaçlamıştır.

Şiirlerinde kullandığı aruz kalıplarından anlatım tekniklerine kadar edebî kişiliğinin hemen her yönünü çeşitli yaklaşımlarla besleyen Mehmet Akif, şiirlerinde tek tip bir dil kullanımına gitmemiş, toplumun hemen her kesiminin günlük yaşamında kullandığı dil kullanımlarını işlevsel bir şekilde şiirlerine taşımış, bununla bütün topluma seslenmeyi amaçlamıştır. Şiirlerinde tekdüze bir dil kullanmak yerine çeşitli dil kullanımlarına başvurmasının esas sebebi de budur. Türkçenin kendi dönemindeki bütün kullanımlarına hâkim olması bu amacını kolaylaştırmıştır. Nitekim şairi çok iyi tanıyan yakın dostu Mithat Cemal Kuntay, onun dili için *"Altı, yedi Türkçe bilir: Divan Türkçesi. (Maruf olmayan bir divan şairinin bile bir eseri okununca asrını tahmin edecek kadar bu Türkçeyi tanır.) Tekke Türkçesi; Medrese Türkçesi; Tanzimat Türkçesi; Servet-i Fünûn Türkçesi; Ev ve sokak Türkçesi. Hâsılı Anadolu'nun en uzak yerindeki 'jargon'dan Beyoğlu'nun Dolapdere mahallesindeki argoya kadar bütün Türkçeleri bilir...(1986:343)"* diyerek onun ağır sanatlı dilden sıradan insanların sokakta konuştuğu sade dile kadar hemen her kullanımına şiirlerinde en doğal haliyle yer verecek kadar Türkçeye hâkim olduğunu söyler.

1.5. Mehmet Akif Ersoy'un Dilde Sadeleşmeye Bakışı

Tanzimat'tan beri süregelen dilde sadeleşme tartışmalarına dâhil olan aydınlardan biri olan Mehmet Akif, bu konudaki fikirlerini çıkardığı süreli yayınlarda dile getirmiş ve makul olmak kaydıyla dilde sadeleşmeden yana olduğunu belirten makaleler yayımlamıştır. Bununla yetinmeyen şair, bu konudaki fikirlerini "Fatih Kürsüsünde" adlı şiir kitabının "İki Arkadaş Fatih Yolunda" adlı bölümündeki

"Biraz değişmeli artık bu eski zihniyet...

"Lisâna hiç yenilik sokmayın!" demek: Cinnet.

- Hayır, ta'assub eden yok... Şu var ki: İcâbı

Tahakkuk etmeli bir kerre; bir de, erbâbı

Eliyle olmalı matlûb olan teceddüdler...

Düşün ki böyle midir bizde?" dizeleri ve devamında görüldüğü üzere şiirleri vasıtasıyla da dile getirmiştir. Söz konusu fikirlerinden açıkça anlaşıldığı üzere Türkçenin sadeleşmesinden yana olan Akif'e göre, dil ne kadar sadeleşirse sadeleşsin, Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin birçoğu Türkçe içerisinde yaşamaya devam edecektir. Bu sebeple halkın diline yerleşmiş, etrafında mecazlar oluşmuş Arapça ve Farsça kelimeler, artık Türkçenin malı olmuştur. Temel ölçüsü 'halkın dili' yani "yaşayan Türkçe" olmak kaydıyla Türkçenin sadeleştirilmesi, göz ardı edilemez bir mecburiyettir.

Dili halkın anlamayacağı Arapça, Farsça kelime ve terkiplerle doldurmayı doğru bulmayan Mehmet Akif, aynı şekilde halk arasında kullanılagelen etrafında mecazlar oluşmuş kelimeleri sırf yabancı dillere ait diye dilden atıp onların yerine tarihî ya da çağdaş Türk lehçelerinden kelime almayı da doğru bulmaz. Yakın dostu Eşref Edip'in dili sadeleştirme ile ilgili, "*Şimdi Türk edebiyatından Arabî, Farisî kelimeleri kaldırıyorlar. Bu hususta siz ne dersiniz?*" sorusuna, "*Biz bunu zaten yapıyorduk. Ancak bu birden olmaz. Yavaş yavaş olmak lâzım. Benim Safahat'larım sırasıyla tetkik olunursa görülür. Meselâ Âsım, diğerlerine nispetle daha sade ve Türkçedir*"

cevabını vererek bu konuda izlenmesi gereken yolu işaret eder (Özkan, 2020: 93-106).

Dilde sadeleşme konusundaki fikirleriyle Milli edebiyatçılara yakın duran Akif'e göre dil, asıl mimarları olan şair ve yazarlar tarafından doğal gelişim seyrinde sadeleştirilmeli, bunun ötesinde bir müdahale yapılacaksa, bu müdahale dil uzmanları tarafından dilin doğal gelişim seyrini bozmayacak şekilde yapılmalıdır. Aksi takdirde dile yapılacak herhangi bir müdahale dil katliamına dönüşür. Şiirlerinde duru, sade ve doğal bir dil kullanarak bu fikirlerini hayata geçiren şair, bu yönüyle Milli Edebiyatçıları bile çok geride bırakmıştır.

Sonuç

Türk şiirine birçok yenilik getiren Mehmet Akif Ersoy, uzun yıllar sadece İstiklal Marşı'nın şairi olarak anılmış, çeşitli sebeplerle yeteri kadar araştırmalara konu olmamıştır. Ancak son yıllarda araştırmacıların yoğun ilgisini çekmiş, birçok araştırmaya konu olmuş, hayatı, şahsiyeti, sanatı ve edebî kişiliği gibi çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Bu çalışmaların önemli bir kısmında şiirlerinde kullandığı dil, bazen münferit olarak, bazen de çeşitli bağlamlarda ele alınarak incelenmiştir. Dil ve üslubu üzerine yapılan çalışmalarda şairin şiir dili, genellikle üç ayrı dönem halinde ele alınmış, şiirlerini yazmaya başladığı ilk dönemde, Muallim Naci çizgisinde süslü ve ağır bir dil; şairliğinin gelişme ve olgunluk evresinden oluşan ikinci dönemde sade ve anlaşılır bir dil; Mısır'da geçirdiği son yıllarını da kapsayan üçüncü dönemde ise, ikinci dönemine nispeten ağır bir dil kullandığı şeklinde bir tespitte bulunulmuştur. Söz konusu tespit, bu konudaki en baskın fikir olarak birçok araştırmacı tarafından pek irdelenmeden günümüze kadar tekrar edilegelmiştir.

Yayımlanma tarihlerine bakıldığında Mehmet Akif'in "Safahat", "Süleymaniye Kürsüsünde", "Hakkın Sesleri", "Fatih Kürsüsünde" adlı eserlerini birer yıl ara ile, "Hâtıralar" adlı eserini üç yıl sonra, "Âsım" adlı eserini bir önceki eseri olan "Hâtıralar"dan iki yıl sonra, "Gölgeler" adlı eserini ise, bir önceki eseri olan "Âsım"dan on dört

Yıl sonra yayımladığı görülür. Söz konusu eserlerinin yayımlanma tarihleri ve içerdikleri şiirlerin dil ve anlatımı dikkatle incelendiğinde sanat hayatının dönemlere ayrılarak incelenmeye pek müsait olmadığı söylenebilir. Zira son kitabı dışındaki şiir kitapları arasında geçen süreler, dönemlere ayrılmak için yeterli değil ve her bir şiir kitabında yer alan şiirlerin dili arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. Ayrıca diğer şiir kitaplarından on dört yıl sonra yayımlanan “Gölgeler” adlı şiir kitabındaki dil çeşitliliği de şairin sanat hayatının belirli dönemlerinde farklı dil kullanımına başvurduğu şeklinde bir kaniye engel teşkil eder. Aynı dil çeşitliliği, bir veya iki şiirden oluşan eserlerinde bile mevcutken bilimsel olarak böyle bir kaniye varmak mümkün değildir.

Bugüne kadar birçok araştırmaya konu olmasına rağmen Mehmet Akif Ersoy’un dil ve üslubunun hâlâ çeşitli araştırmalara konu olmasının çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerin başında aradan çok uzun süre geçmesine rağmen başta şiir kitaplarına almadığı şiirleri olmak üzere bütün şiirlerinin tarihlendirilememesi gelir. Şiirleri uzun süre boyunca tarihlendirilemeyince, değerlendirmeler, genellikle kitaplarında yer alan şiirleri üzerinden ve belirli bakış açıları ile yapılagelmiştir. Bu sebeple söz konusu değerlendirmeler çoğu zaman afaki kalmış, dolayısıyla genel kabul gören sonuçlara ulaşamamıştır. Bu değerlendirmelere sanat hayatının farklı dönemlerinde yazdığı ancak şiir kitaplarına almadığı şiirler de dâhil olunca şairin dil ve anlatımı hakkında genel kabul görebilecek bir kaniye ulaşmak iyice zorlaşmıştır. Bütün bunlara genel geçer şablonlarla yapılan ideolojik ve toptancı yaklaşımlar da eklenince bu durum, içinden çıkılmaz bir hâl almıştır.

Son yıllarda yapılan araştırmalarla Mehmet Akif’in -şiir kitaplarına almadığı şiirleri dâhil- şiirlerinin tarihlendirilmesi sorunu büyük ölçüde çözülmüştür. Bu sorun çözüldüğüne göre şairin dil ve anlatımı hakkında doğru sonuçlar elde edebilmek için çok önemli bir karar daha vermek gerekir. Şairin şiirlerinde kullandığı dil ve anlatımı sadece şiir kitaplarına aldığı şiirlere göre mi yoksa bütün şiirlerine göre mi belirlenmelidir? Sadece dil ve anlatımı değil, sanatının bütün yönleriyle doğru tahlili için çok

mühim olan bu karar, toptancı yaklaşımlar yerine şiir kitaplarında yayımlanan ve yayımlanmayan şiirlerinin arz ettikleri önem dikkate alınarak verilirse şairin sanatı dolayısıyla dil ve anlatımı daha doğru tahlil edilebilir. Şöyle ki Mehmet Akif, kuvvetle muhtemel ilk gençlik döneminde yazdığı şiirlerini henüz özgün bir edebî kimlik kazanmadığından tamamen kendisine ait hissetmediği; daha sonraki yıllarda yazdığı şiirlerini ise armağan etmek üzere yazdığı için şiir kitaplarına almamıştır. Bu sebeple sanat hayatının değişim ve dönüşüm sürecini ortaya koyabilmek için bütün şiirlerinin dikkate alınması büyük önem arz eder. Ancak, edebî kişiliği değerlendirilirken sadece şiir kitaplarına aldığı şiirlerinin esas alınması gerekir. Zira şairin sağlığında yayımladığı kitaplarına almadığı şiirleri esas alarak edebî kişiliğini belirlemek, kendisinin eserlerine dâhil etmediği şiirleri üzerinden değerlendirmek anlamına gelir. Onun tercihlerini hiçe saymak anlamına gelen bu durum, adil ve hakkaniyetli olmayacağı gibi bilimsel bir yaklaşım da olmayacaktır.

Şiir yolculuğuna başta Muallim Naci olmak üzere eski şiirin devamından yana olan şairleri örnek olarak başlayan Mehmet Akif, ilk gençlik döneminde yazdığı ve şiir kitaplarına almadığı şiirlerinde şekil, içerik, dil ve anlatım olarak genellikle eskiye bağlı kalmış ancak ileride ortaya koyacağı edebî anlayışa dair ipucu mahiyetinde bazı şiirler de yazmıştır. Bu dönemde genellikle şahsi duygularını yansıtan bireysel konular işleyen şair, zamanla toplumun içinde bulunduğu buhrana duyarsız kalamamış, sorumluluk alıp bu buhranın aşılması için çare arayan aydınların arasına katılmıştır. Bu kapsamda bazı oluşumlarda yer almış, toplumun bir bütün halinde aydınlanması için önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler kapsamında verdiği konferans ve yazdığı makalelerle toplumda karşılık bulan şair, katıldığı bütün etkinliklerde fark gözetmeksizin toplumun bütün kesimlerinin sorunlarını dile getirmiş ve bu tavırla büyük bir beğeni toplamıştır. Tarafsız ve adil tutumu ile maşeri vicdanın sesi olan Mehmet Akif, kısa sürede sadece mensubu olduğu muhafazakâr çevrede değil, toplumun bütün kesimlerinin nazarında saygın bir aydın haline gelmiştir. Bütün bu gelişmeler, sosyal duyarlılığını

daha ileri bir boyuta taşıyarak ümmetçi bir niteliğe bürümüş ve onu sadece mensubu olduğu Osmanlı toplumunun değil, bütün İslam âleminin sesi ve savunucusu haline getirmiştir.

Sosyal sorunları edebiyatın konusu haline getiren Mehmet Akif, halkı bilinçlendirebilecek en etkili araç olarak gördüğü edebiyatı dolayısıyla şiiri, toplumu aydınlatmak için bir vasıta olarak kullanmıştır. Bu amaçla sadece aydın kesimi değil, toplumun bütün kesimlerini esas alan bir sanat icrasına yönelmiş, bunun gereği olarak sanatını “doğallık”, “gerçeklik” ve “çeşitlilik” temelleri üzerine oturtup şiirlerinde değişik şekil, konu, anlatım tekniği, dil ve üslup kullanarak toplumun bütün kesimlerine ulaşmayı hedeflemiştir. Vatanını içerisinde hayat bulduğu toplum olarak açıkladığı sanatın toplumu gerçek kimliği ve bütün yönleriyle yansıtmayı gerektiğine inanan şair, toplumsal hayatın bir parçası olan edebiyatın diğer alanlar gibi toplumun maddi ve manevi kalkınmasına hizmet etmesi gerektiğini savunmuş ve bu fikirlerini sanatıyla hayata geçirerek kişi ve konularını gerçek hayattan aldığı manzumeleriyle toplumun bütün kesimlerinin duygu, düşünce ve sorunlarını edebiyatın konusu haline getirmiştir. Bireysel konulardan ziyade sosyal sorunları ön plana çıkarıp sanat yolculuğunda makas değiştiren şair, sanatını halkın duygu, düşünce ve sorunlarını yansıtmak için toplumun hizmetine sunmuş, ahlakını düzenleyerek halkı gafletten alıkoyacak bir edebiyat oluşturup bu edebiyat aracılığıyla sosyal hayatın aksayan yanlarını gözler önüne sermiş ve bu tavrıyla toplumda kısa sürede büyük beğeni toplamıştır.

Daha ziyade sade ve akıcı bir dil kullanmakla beraber şiirlerinde Türkçenin kendi dönemindeki bütün kullanımlarına yer veren Mehmet Akif'in şiir dili, 1895 öncesi ve 1895 sonrası olmak üzere iki döneme ayrılabilir. Birinci dönem, şairin ilk gençlik yıllarına tekabül eden dönem olup Muallim Naci, Abdülhâk Hâmid, Hâfız ve Sadi gibi şairlerin etkisinde kalarak yazdığı ilk dönem şiirlerini kapsar. Özgün edebî kimliğini oluşturma yolunda bir arayış dönemi olarak değerlendirilebilen bu dönemde yazdığı şiirler; şekil, içerik, dil ve üslup bakımından genellikle Divan Şiiri, Tanzimat Şiiri ve Servet-i Fünûn şiiri gibi dönemindeki çeşitli şiir akımlarını

çağrıştıran şiirlerden oluşmaktadır. Mehmet Akif'in Türk şiirinin kendi dönemindeki bütün damarlarını yakından takip ettiğini gösteren söz konusu şiirler, onun kendi dönemindeki yaygın şiir anlayışlarını denediğini fakat bunlardan herhangi birine dâhil olmadığını gösterir. Şairin kendi özgün çizgisini oluşturmak için bir ara merhale olarak değerlendirilebilen bu dönemde yazdığı şiirlerin dili de doğal olarak daha çok eski şiir dili çizgisinde olup süslü ve ağır dildir.

Mehmet Akif Ersoy'un düşünce dünyasında yaşadığı değişim, 1895 yılından itibaren sanatına da yansımış, o zamana kadar Muallim Naci çizgisinde yazan şair, bu dönemden itibaren özgün bir edebî hüviyet kazanacağı çeşitliliği esas alan yeni bir şiir anlayışı ile yazmaya başlamıştır. Sanat hayatının ikinci ve esas dönemi olan bu dönem, Muallim Naci çizgisinden gelen birtakım şekli hassasiyetleri devam ettirmekle birlikte şairin başta dil ve içerik olmak üzere birçok açıdan yeni bir edebî anlayışla yazdığı dönem olmuştur. Bu dönemden itibaren daha çok sade ve akıcı bir dil ile yazdığı sosyal içerikli manzumelere ağırlık veren şair, başta Muallim Naci çizgisi olmak üzere Tanzimat, Servet-i Fünûn, Fecr-i Ati ve Milli Edebiyat gibi edebî cereyanların çizgisinde şiirler yazmayı da ihmal etmemiş, böylece "doğallık", "gerçeklik" ve "çeşitlilik" üzerine kurduğu sanat yolculuğunu çok yönlü bir şekilde sürdürerek şiirlerinin sanat yönünü olabildiğince zenginleştirmiştir. Hemen her bakımdan çeşitlilik ile beslediği şiirlerini tekdüze bir dil ile yazmak yerine toplumun bütün kesimlerinin kullandığı dilde yazıp Türkçenin farklı kullanımlarını şiirlerine taşımış, bununla toplumun tamamına seslenmeyi amaçlamıştır. Türkçenin kendi dönemindeki bütün kullanımlarına hâkim olması bu amacına ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

Sanatında çeşitliliği esas alan Mehmet Akif'in şiirlerinde Divan şiiri dili, Tanzimat dili, Servet-i Fünûn dili, Fecr-i Ati dili, Milli Edebiyat dili, Medrese dili, Tekke dili, İstanbul Türkçesi ve konuşma dili Türkçesinin en güzel örnekleri mevcuttur. Uzun şiirleri dikkatle incelendiğinde Türkçenin söz konusu kullanımlarını tek bir şiirinde bile görmek mümkündür. Şiirlerinde

toplumun değişik kesimlerinin kullandığı dil kullanımlarına en doğal haliyle yer veren şair, böylece sadece Türkçenin kendi dönemindeki farklı kullanımlarına olan hâkimiyetini göstermekle kalmamış, aynı zamanda toplumun tamamına hitap edebilme imkânı elde etmiş ve bu imkânı başarılı bir şekilde kullanarak okur kitlesini olabildiğince genişletmiştir. Şiirlerinde sadece Türkçenin farklı kullanımlarını yansıtmakla kalmayan Mehmet Akif, aynı zamanda çok değişik gramer özelliklerini bir arada vererek şiirlerini dil malzemesi bakımından da çok zenginleştirmiştir. Bu zenginlik, şiirlerine anlam derinliğinin yanı sıra canlılık ve akıcılık da kazandırmıştır.

Mehmet Akif'in şiirlerinde dikkat çeken başka bir husus da dil kullanımının konuya göre değişiklik göstermesidir. Milli konuları işlediği şiirlerinde Milli Edebiyat dili veya İstanbul Türkçesini kullanan şair, şahsî ve dinî duygularını dile getirdiği şiirlerinde bazen Tanzimat dilini, bazen de Arapça Farsça kelime ve terkiplerle dolu Servet-i Fünûn veya Fecr-i Âti dilini çağrıştıran ağır ve süslü bir dil, sosyal sorunları dile getirdiği manzumelerinde ise konuşma dilini esas alan sade bir dil kullanmıştır. Söz konusu farklı dil kullanımları, onun şiirlerini kelime, kelime grubu, cümle türü ve söz varlığı dolayısıyla gramatikal malzeme bakımından da olabildiğince zenginleştirmiştir. Ayrıca manzumelerinde yer verdiği kişileri, hayatın doğal akışındaki durumlarına uygun bir şekilde konuşturması, konuşma dilinin bütün yönleriyle şiirlerinde yer almasını sağlamıştır. Söz konusu dil, sıklıkla yapılan konu, renk ve ton değişiklikleriyle eşine az rastlanır bir çeşitlilik kazanmıştır. Şair, bu çeşitlilik sayesinde kelime oyunları ve hayal unsurlarına başvurmadan toplumsal yaşamı bütün renkleriyle doğal akışı içerisinde şiire taşımayı başarmış, bu yönüyle Türk şiirinde müstesna bir yer edinmiştir.

Her ne kadar kendi dönemindeki bütün dil kullanımlarını şiirlerinde yaşatmaya çalışsa da Mehmet Akif'in şiirleri söz konusu olduğunda ön plana çıkan dil; sade, duru ve akıcı Türkçedir. Şiirlerinin büyük kısmını oluşturan manzumelerinde sade ve akıcı bir konuşma dili kullanan şair, yoğun tasvir ve tahlillerden kaçınarak toplumun değişik kesimlerinden kişileri, gündelik

yaşamlarını yansıtan kesitlerle şiirine almış, bunları sosyal konumlarına uygun doğal hâlleriyle konuşturup topluma ayna tutmuş gibi bir gerçeklik ile sunmayı başarmıştır. Böylece şiirlerinde halkın kahır ekseriyetinin konuştuğu konuşma dilini deyim ve atasözlerinin yanı sıra ünlem, hitap, beddua, küfür, argo gibi neredeyse bütün unsurlarını içeren en doğal hali ve bütün incelikleri ile yansıtmayı başarmıştır. Dolayısıyla şiirlerinde meslek jargonundan sohbet, mahalle, kahvehane, meyhane, sokak ve ev ağzına kadar konuşma dilinin hemen her kullanımına rastlamak mümkündür. Şiire doğal ve rahat söyleyişi getiren bu dil, sadece değişik sosyal kesimlerin dil kullanımlarını şiire taşımakla kalmamış, daha ileri boyuta ulaşarak Sehl-i Mümteni derecesine varmıştır. Mehmet Akif'i modern çağın Sehl-i Mümteni temsilcisi haline getiren bu söyleyiş, aynı zamanda şiirlerinin gerçekliğini ön plana çıkarıp samimiyetini daha görünür kılarak dil ve anlatımını daha da etkili hale getirmiştir.

Oranı değişmekle beraber Divan şiirinden Halk şiirine kadar Türk şiirinin bütün sahalarında şiir dili oluşturmada belirli ölçülerde yararlanılan konuşma dili, Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde çok önemli bir işleve sahiptir. Halka ulaşmanın en etkili yollarından birinin halkın diliyle halka seslenmek olduğunun farkında olan Mehmet Akif, şiirlerinde halkın gündelik yaşamında kullandığı doğal konuşma diline, ağızların hitap, ünlem, argo ve küfür gibi en uç özelliklerine varıncaya kadar hemen her yönüyle yer vermiştir. Söz konusu yaklaşım, gerçek hayatı yansıtan manzum hikâyelerindeki kahramanların diline de yansımıştır. Şiirlerinde tahkiye, tasvir, tahlil, hitabet, muhavere gibi birçok anlatım tekniğini bir arada kullanan Mehmet Akif, genellikle muhavere üzerine kurduğu manzum hikâyelerinde, kahramanları, gerçek hayattaki şekilde konuşturarak konuşma dilini bütün zenginliğiyle şiirlerine taşımıştır. Dolayısıyla konu ve anlatım tekniği çeşitliliği, beraberinde şiirde eşine az rastlanır bir dil çeşitliliği getirmiştir. Çok zengin bir dil malzemesi içeren bu çeşitlilik, beraberinde samimiyete dayanan bir inandırıcılık getirmekle kalmamış, aynı zamanda şiirlerine hareket ve canlılık da katmıştır.

Yaşam felsefesi olarak toplumcu gerçekçi bir şair olan Mehmet Akif, Tanzimat'tan beri süregelen dilde sadeleşme tartışmalarına duyarsız kalamamış, bu konuyla ilgili fikirlerini makaleleri hatta şiirleri vasıtasıyla dile getirmiştir. Bununla yetinmeyen şair, dilde sadeleşmeyle ilgili fikirlerini fiiliyata dökerek arzu ettiği dili şiirlerinde uygulamalı olarak göstermiştir. Türkçenin sadeleşmesinden yana olan şaire göre, Türkçenin sadeleştirilmesi bir mecburiyettir. Her türlü aşırılıktan uzak durulması kaydıyla şiir dilinin sadeleştirilmesi yararlı olacaktır. Bu sadeleştirmede temel ölçü 'halkın lisanı ve yaşayan Türkçe' olmalıdır. Gündelik yaşamda halk arasında kullanılan etrafında mecazlar oluşmuş Arapça ve Farsça kelimeler artık Türkçenin malı olduğundan bu kelimelerin dilden atılması doğru olmadığı gibi mümkün de değildir. Dolayısıyla dil, doğal gelişim sürecinde şair ve yazarlar tarafından sadeleştirilmeli, bunun ötesinde bir müdahale gerekiyorsa bu müdahale makul ölçüde olmalı ve dil uzmanları tarafından dilin doğal gelişim seyri içerisinde yapılmalıdır. Aksi takdirde sadeleştirme, bir dil kıyımına dönüşebilir. Bu fikirleriyle dilde sadeleşme tartışmalarında Milli edebiyatçılara yakın duran şair, şiirlerinde sade ve akıcı bir dil kullanarak bu fikirlerini hayata geçirmiş, bu yönüyle Milli Edebiyatçıları bile çok geride bırakmıştır.

Ele aldığı meselelerin çeşitliliğini üslubuna dolayısıyla da dil ve anlatımına yansıtan Mehmet Akif, kendi dönemine kadar hatta kendisinden sonraki dönemde bile eşine az rastlanır sade, canlı ve zengin bir dil kullanmıştır. Sanatın mahalli olduğunu savunan şair, şiirlerinde başta deyimler ve atasözleri olmak üzere halk dilinin bütün unsurlarını en doğal halleriyle kullanmış, bunun yanı sıra Türkçenin kendi dönemindeki diğer kullanımlarını ihmal etmeyerek şiirlerinde anlama derinlik, anlatıma zenginlik kazandırmıştır. Sade dile ağırlık vermekle beraber Türkçenin kendi dönemindeki bütün kullanımlarına şiirlerinde yer veren şair, şiirde eşine az rastlanır bir ifade zenginliğine erişmiştir. Böylece Türkçenin zengin ifade kabiliyeti ve söz varlığından olabildiğince faydalanan şair, hedef kitle, anlatım kabiliyeti, anlam derinliği ve dil malzemesi bakımından nevi şahsına münhasır bir dil oluşturarak

Türkçenin ifade kabiliyetine de çok önemli katkılarda bulunmuştur. Şairin dili kullanma becerisini ortaya koyan bu durum, onu Türkçenin başarılı temsilcilerinden biri haline getirmiştir.

Kaynakça

- Abdulkadiroğlu, A. - ABDULKADİROĞLU, N. (1989). *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad Mecmuaları'nda Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara.
- Aksan, D. (2005). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınları, Ankara.
- Aktan, B. (2009). *Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Dil ve Üslup*, 1. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu Bildirileri, 131-134.
- Çantay, H. B. (2008). *Âkifnâme*, Erguvan Yayınevi, İstanbul.
- Demirci, İ. (2008). "Mehmet Akif'in Türkçesi", Hece Dergisi Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı, Ankara s.395-403.
- Doğan, D. M. (2009). *Camideki Şair Mehmet Akif*, Yazar Yayınları, Ankara.
- Duman, M. (2011). "Akif'in Dili" Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyum Bildirileri 12-13 Mart 2011, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, s.303-314.
- Ercilasun, A. B. (1986). *Mehmet Akif'in Dili*, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, c.1, s.45-53.
- Fergan, E. E. (1960). *Mehmet Akif: Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Hacıeminoğlu, N. (1970). *Safahat'ın Dil ve Üslûbu*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 2012, İstanbul, c. 18, s. 81-112.
- Kartalcık, V. (2009). *Asım'ın Söz Varlığı Üzerine Bir Çözümleme Denemesi*. 1. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu Bildirileri, 793-816.

- Koç, O. (2015). "Mehmet Âkif'in Şiir Dili: Safahat'ta Metafor ve Metonim Kullanımları", Türk Dili Dergisi, 109 (767-768), s.382-394.
- Koçak, A. (2011). "Mehmet Âkif'in Şiir Dili ve Söz Varlığı Üzerine", Dil ve Edebiyat, 36, 30-32.
- Korkmaz, Z. (1976). "Mehmet Akif Ersoy ve Türkçe" Mehmet Akif Sempozyumu, Hacettepe. Üniversitesi Yayınları, Ankara, s.25-47.
- Korkmaz, Z. (1986). "Mehmet Akif'te Dil ve Üslûp Özellikleri", Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, Ankara, S. 420, s.554-564.
- Kortantamer, T. (1986). "Mehmet Akif ile Sadî Arasında Muhteva ve Anlatım Tekniği Açısından Bir Karşılaştırma Denemesi" Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 89-134.
- Kuntay, M. C. (1986). *Mehmet Akif*, İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Küçük, M. (2014). *Mehmet Akif Ersoy ve Türkçe*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, 21, 93-112.
- Okay, O. (1998). *Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Özkan, M. (2018). *Safahat'ta Konuşma Dili*, Akademik Kitaplar, İstanbul.
- Özkan, M. (2020). "Türkçenin Sadeleşme Ekseninde Mehmet Akif ve Türk Dili", Karabük Türkoloji Dergisi, Cilt/Sayı: II (2020), Karabük, s. 93-106.
- Parlatır, İ. (1986). "M. Akif'in Şiiri Üzerinde Bir Üslûp İncelemesi", Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy'u Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara, s.97-127.
- Süleyman N. (1991). *Mehmet Akif*, İz Yayıncılık (Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul.
- Tansel, F. A. (1973). *Mehmet Akif Ersoy*, İrfan Yayınevi, İstanbul.

- Timurtaş, F. K. (1997). *Mehmet Akif'in Türkçeciliği, Sanat-Edebiyat Dünyasından*. Haz.: Mustafa Özkan. Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Turinay, N.(2021). *İstiklal Marşının 100. Yılında Mehmet Akif Ersoy Şiir Külliyyatı SAFAHAT*, TBMM Yayınları, Ankara.
- Uluçay, M. (2014). *Mehmet Âkif Ersoy'un Eserleri Üzerinde Dil ve Üslûp İncelemesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yetiş, K. (1991). "*Safahat'ta Bir Anlatım Tekniği Olarak Karşılıklı Konuşmalar*" Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyum Bildirileri 12-13 Mart 2011, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, s.489-500.
- Yılmaz, A. (2009). *Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Halk Dilinin Kullanımı*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl/Year: 2009 " Cilt/Volume: 6 " Sayı/Issue: 11, 189-210.
- Zülfikar, H. (1986). "*Mehmet Âkif Ersoy'un Şiir Dili Üzerine*", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 420, s.512-520.